

határozott, hogy a volt evang. iskola 2 tantermes épületét a községnek engedi át kulturház céljára, s cserébe adja az addig tanács hásként használt, volt Vészei-féle kastélyt. A kastélyban négy tantermet hoztak létre megfelelő átalakítással, s mellette továbbra is megmaradt a volt katolikus iskola tanterme, mint 5. terem. Így újabb lehetőségek nyíltak az iskola fejlődésére, s a felsőtagozatos részben szakosított oktatásra. Az iskola 1952-ben az 5. tanerőt is megkapta. Ekkor az osztályok csoportosítása a következőképpen alakult: I-III. oszt. csop., II-IV. oszt. csop., a felső tagozatban két osztály önálló és egy összevont tanulócsoporttal működött. Azóta az iskola ilyen tekintetben nem fejlődött, mivel nem tették lehetővé az egyes osztálylétszámok. /?/

Tárgyi felszerelések tekintetében sokat fejlődött iskolánk a felszabadulás óta. 1948-ban kémiai kislaboratóriumot kapott 460,- Ft értékben. Iskolai és nevelői könyvtárunk évről-évre gyarapodott, ma 800,- Ft-ot képvisel. Legnagyobb beruházás az iskola új butor-sattal való ellátása volt. Értéke 50.000 Ft-ra tehető. Biológiai felszerelést 4.500 Ft. értékben kapott az iskola. A felszabadulás óta kapott térképek és földgömb értéke kb 1000,- Ft. Sportfelsze-reléseink értéke is 1500,- Ft.

A tanerők minősége tekintetében is fejlődés mutatkozik. A felsőta-gozatos nevelők a főiskolán szaktanári továbbképzésben vettek, ill vesznek részt. Az iskola egy nevelője ma már tanári, egy pedig szaktanítói képesítéssel rendelkezik. A harmadik most végzi a II. évfolyamot.

Analfabétizmus ma már csak a cigánylakosság körében van, őket nem lehetett letelepíteni, s iskolába járattani rendszeresen. A község-nek átadott, volt evang. iskolába színpadot építettek, átalakítot-ták, s ma kulturház és mozi céljaira szolgál.

A Párt és a tanács által a felszabadulás óta létrehozott tömegszer-vezetek csupán papíron működnek, érdemleges munkát nem végeznek.

Néprajz (Kis népi uelprajz)

1. A lakóház építése és berendezése

A régebbi építésmód szerint az alapzatot 4 erős, kifaragott tölgy-fa alkotta, melytől a 4 falgerendáig karókat vertek. Ezekre jött a vesszőfonás, melyet sárral betapasztattak. Néhol az alapzat tég-léből készült, és erre jött a tömés. A sarat sok törökkel keverték jól összetapaszták. Az alaphoz erős és magas gerendákat illesztettek két oldalt, a gerendákhoz pedig erős padlókat szegtek körben. A padlók közét töltötték meg, rekettye ággal vagy szőlővenyigével és fűléje, ill. közé hordták és tömtek a már előbb említett tipratott sarat. Így készült el a földből vert fal. A tetőt a "fekvőtetűk" tartják össze, erre jönnek a szalufák. A fedél régen szalma vagy nád, napjainkban aszindely. A tető eleinte zsupból készült: előbb kontyostető /négy ferde lap/, azután üstökös tető /elől félkenytyo: és végre a mai típus. Az alsó rész a "kancszupp", amely az aszter-héjig ér, és le van nyírva, a többi a "bakszupp" /nyíratlan/. A szo-bát sártapasszal szökték "sáketanyi". Kémény a legtöbb házon nem volt. A füst a konyhaajtón tódult ki. /füstökonyha/. A ház alakja üstökösön úgy végződött, hogy a padlásra feljárást engedett. Az udvarra "pitaraajtón" vagy kiskapun jöhetünk be. A nyitott tornácraól a konyhába lépünk és innen nyílik a szoba és a "komora". Újabb ép-építkezéseknél kis folyosókra lépünk és innen nyílik jobbra az előszoba, balra a hátsószoba, szembe pedig a konyha. Több helyen a konyhából éléskamra is nyílik. Az istálló néhol egy földél alatt van a lakással, másutt hátul az udvarban.

Az első szobában van a fal mellett az asztal, közötté a karos "kör-pad". Mellette a magas ágy, rajta a díszes "teréttő", kis "szómapár-na", meg tollpárnák és a dunyha. Fal mellett a "kászli", melynek

alsó része kendőtartó, azután a "sifonér" és a láda. A falon találjuk még a faliórát. - Régebben, kb. 100 évvel ezelőtt még a függönyös emeletes ágyat használták, melyet "supinak" neveztek. Egy-két supi még található községünkben. /?/. A supi előtt álló "röngös-zék"-ben ringatta édesanyja a csecsemőt. Ez teknősszerű, melynek végy lába volt és alatta a ringatótalp. Még napjainkban is megtaláljuk a "háttusó" szobában a rekkát és a "szűjőfát". A szekrényben van a férfiruha, a ládában az asszonyruha. A szobában található a cserépkálya, melyet rége a kőnyhából fűtöttek. A konyhában régen szabad tűzhely, kemence, tulipános láda, a falon tálas volt, a kamrában a "sikálós-zék" /mosáshoz/, ezen a mángorlófa /?/, melyre rátekerik a ruhát és a "lapickával" simítják. Mellette a "pállosajtár", odább a láda. Itt van továbbá a "tekenyő", a szalmavéka, a "savanyóttó"- fazék. A padláson gabonát tárolnak. Az udvarban van az istálló körül a "hidas" /disznóól/. Még mindig gyakori a vertfalu építkezés, de a fedél ma már mindinkább modern /cserép, pala/. A beosztás ma: a lakóépületben két szoba, konyha, pitar, kamra. A tőrnác nagyrészt fedett. Előkert mindenütt van. A kut már csak elvétve góma, mindenütt kerek. A legrégibb házak községünkben: Czippán József, Hada Györgyné, Hada Józsefné, Hada Ernőné. Kurucz Ferencné háza. A tulajdonosok szerint ezeket a házakat 1800-1850 között építhették. Az öregek elbeszélése szerint Kurucz Ferencné háza már állt a betyárvilágban is, s akkor betyárosárda volt. Berendezése négy cővek a földbe verve, rajta deszkalap - ez volt az asztal -, s hasonlóképpen oldották meg az ülőkéket is. Az öregek állítása szerint Rózsa Sándor is megfordult ebben a csárdában. /?/. A mai községi legelőn, a segesi út mentén volt a Kóci-csárda. Romjai a legújabb időkig meg voltak. Ez is nagyjelentőségű csárda volt, mert Kemendéd és Kemensvid gazdag iparos község volt régebben, s így gyakran volt bennük vásár. A vásárra igyekezők Segesd irányából a csárda melletti földuton közlekedtek gyalog, kocsival, lóháton. Bennél a csárdánál pihentek meg, illetve ittak áldomást a jó vásár után. Sokszor verekezésekben végződött a mulatozás, az egyik kocsmáros is megülték, az öreg Hárs-házit, valamint a község öregjei szerint a most is itt lakó Nagy Lajos nagyapját.

2. Szokások

Születés, keresztelés

Mikor az újszülött rendben van, a bába a család megbízásából elmegy a leendő keresztanyához, akit vagy akiket a menyecske leánykori barátai közül választ és így jelenti be a nagy eseményt: "Ha mög nőm veti a komaasszonyát, akkor mőnyön e hónapután körösztütetnyi". Erre a válasza: "Köszönöm a fárasságát maj emőnök". A kitűzött napon a keresztanyák - a katolikusoknál 2-3, az evangélikusoknál 10 is /?/ elmennek a gyermekágyas háza. Rövid reggeli után /sülttőzés, kalács pálinka/, elviszik az újszülöttet a paphoz. A keresztelőre a bába felszalagozott rékliscskét, felcírázott fejkötőt ad, azután szalagos vánkosba köti a csecsemőt. A gyermek nevét a szülők állapítják meg. Ritkaság, ha a keresztelő szülő nevét kapja. Keresztelés után a bába előremegy, és aház küszöbén álló keresztanyától azt kérdi: Mit hoztál? - Köröszvény bányát, - feleli a keresztanya. Azután az asztalra helyezi a megkeresztelt gyermeket, "hogy tiszta lögyön", vagy imakönyvvel megérinti a csecsemő fejét, "hogy okos lögyön". A keresztelés utáni ebéd a szereplők és a család tagjai vesznek részt. Az ebéd rendszeren tyukleves, tyukhus, rétes, köttészta fahéjjal, dióval, és bor. Régebben a keresztelés napján délután volt a komabál, ahol csak az asszonyok vettek részt. Másnap a komaasszony már egy jól megrakott véka ebéddel tesz látogatást az új komaasszonynál. /paszit/. Aki a komatálat viszi, az a következő mondókat mondja: "Koma-

tálat hoztam, meg is aranyostam. Koma küldte komának, hogy vált-
sa fel azt magának. Ha nem váltja magának, küldje vissza komá-
nak". Ezt a paszitot megismétli öt egymás után következő napon.
Ha két vagy több komaasszony van, akkor felváltva teljesítik ezt
a kötelességüket. A komaasszonyok egymást a legnagyobb tisztele-
hangján - magázzák. Még a lánykori brátnók is komaasszonynak ti-
lílják egymást.

Mikor a gyermek két éves, akkor a keresztanya "kölezmát" /?/ ve-
keresztgyerekének. A kölezsma rendszeren teljes ruházathól áll.
A szülés után 3-4 hétig a nő nem nagyon mozdul ki a házból. Ez
idő elteltével hétköznapon valamelyik menyecske társával felmeg-
az isten házába, hálát adva az Istennek a felgyógyulásért, a gye-
mekáldásért. Ez az un. egyháskelés vagy avatkozás. Napjainkban
szokássá vált, hogy a gyermeket akkor keresztelik, amikor az éde-
anya már felgyógyult, s részt vehet a keresztelők. Ma már a ke-
resztelési szokások mind egyszerűbbek.

A gyermek nevelése

A gyermeket az édesanyja neveli. Éjjelre a kicsit az un. rön-
gőszékbe fekteti /?/, nappal a házkörűli munka végzése közben egy
kosárba helyezi, melybe előzőleg párnát tesz. Azoknál a családok
nál, ahol a nagyszülők meghaltak, még a mezőre is kénytelen ma-
gával vinni az édesanya gyermekét. - Napjainkban más a helyzet.
Az édesanyák és a gyermekek rendszeres orvosi ellenőrzés alatt
állnak.

A gyermek játécai

A gyermekek játécai sok eredetiséget őriztek meg a régi szokások
ból, de ma már tűnedezőben vannak. Régebben is kedvelt volt a la-
dajáték. Ismert formája a lábkapó. Egy gyermek kezébe veszi a
labdát, a többiek távol állnak tőle. Ez az egy a dobó, a többi
a kapó. Amelyik gyerek ügyes és elkapja a labdát, az lesz a kö-
vetkező dobós. /?/

Brinckezés: Egy hegyesvégű fapálcikát körből ki- és visszadob-
nak. Egy gyerek a körtől messze áll, a másik ráút a két végén
kihelyezett fadarabra, amely felugrik, s akkor a gyermek oldal-
ról belovág, s az messze elvágódik. A körtől távol álló gyermek
igyekszik úgy visszadobni a brinckét, hogy a körben /a lyukon/
elhelyezett ütőpálcára essék, mert ha ez sikerül, akkor ő megy a
körhöz /lyukhoz/ /?/.

Játszanak apacsost /kumóst/: Egy gyerek vállalkozik, hogy ő lesz
az apacsoló /kumó/. "Bekumja" a szemét és ezt a mondókat mondja:
"Egyet ütött az óra, most se gyűn a bakter, kettőt ütött"
így mondja 12-ig. Ezalatt a többiek elbujnak, s a "kumó" elin-
dul megkeresni őket. Akit először megtalál és le tud apacsolni,
/"Ipic-apacs, te vagy a kumó!"/ az lesz a következő kumó.

Tavasszal az utcán golyóznak, gomboznak, csigáznak a gyerekek.
Cipős: körbe mennek a gyerekek, kettő a körön kívül megy. A kö-
rön kívül járó gyerekek egyet megütnek a körön belül járók kö-
szül, s akkor ő cserél az egyik kívül járóval. Közben ezt a szö-
veget mondják: Járom az új várnak az alját, járom másod magam-
mal, szőke legyen lábaimat sem fogja, baka lábát nem tartja, ő
örzsébet asszonykám, fogj velem kezét Julickám. /?/.

Kocsiskodás: Két gyermek egymás kezét megfogja, körben forognak
egymással szemben, és közben a következő szöveget mondják: Ko-
csis-kocsis komámasszony, mért vagy olyan sovány asszony, szél
fujja pántlikáját, ... feje alatt egy kalács, de azt mondta, hogy
nem ad, inkább poison vág."

Török-/? Két körben állnak a gyerekek, de nem fogják egymás kezét. Így egymás mögé kerülnek. A kör közepén áll a csikós, a körön kívül pedig a csikó. A csikós valamelyik gyerek előtt levágja a botot, amit a kezében tartott, s a többiek odaszaladnak. Ha a csikós későn ér oda és nem tud elhelyezkedni, ismét ő marad a csikós. Ellenkező esetben pedig az, amelyik páratlan marad.

Lityázás Régen még a felnőttek is játszották ezt a játékot husvét napján a réten. Kettesével egymás után állnak fel a játékosok. Ki választanak egyet maguk közül, s az lesz a litya. Odaáll a sor elé, s elkiáltja: Hátulsó pár előre fuss! Erre a hátulsó pár futni kezd, s ha a litya valamelyiket megfogja, azzal beáll első párnak, s a másik lesz a litya. Régebben sose maradt el a legények és lányok játéka a réten husvét napján. Ma már ez a szokás kiveszőben van.

Halál-körüli szokások

E szertartások tekintetében is sok eltérést tapasztalható a katolikusok és az evangélikusok között. Általában a bekövetkezett halált a legközelebbi rokon utján adják a rokonság tudomására. Az rokonok közül négy-öt férfi összejön, s elkészíti vagy megrendeli a halott részére a koporsót, fejfát. Ugyanekkor összejön négy-öt nőrokon is, akik a torhoz szükséges ételeket készítik el. Másnap reggel a rokonok közül három férfi jelenik meg a háznál, az ún. "gödörásók", megreggeliznek, s kimennek a temetőbe megásni a sirt. A halott bejelentése után a harangzó a haranggal rácsendít. Ha hatszor csendítenek, akkor 12- éven felüli férfi, ha kétszer, akkor 12 éven felüli nő a halott, 12 éven aluliak részére kis haranggal csendítenek. Fiúk esetében 3-szor, lányok esetében 2-szer. Este a rokonság és a barátok összejönnek és egyházi énekeket énekelnek. Az asztal meg van terítve, térszertartásuk vannak rajta, de ahhoz senki sem nyúl. Be is van az asztalon, de csak akkor isznak belőle, ha a halott úgynevezett özvegy /?/ halott. A házi és egyházi szertartás végeztével szentmihálylovára teszik és kiviszik a temetőbe. Kis halottnál a koporsót fiatal lányok, idősebbeknél a keresztfiak szekták vinni. Szőtteket tesznek a halottre szemfedőnek, szőtteket helyeznek a fejfára, melyből egyet a pap, egyet a kántor kap meg a szertartás végén. Kisgyermeknél meg annyi a szemfedél, ahány keresztyánya van az illetőnek. Temetés után a rokonok és barátok összejönnek a halottas háznál és kézművés után lakomához ülnek. /Halotti tor./

Közösségi szokások /?/

Karácsony előestéjén a gazdaasszony egy szakasztóban kukoricát és egy tojást tesz. A szakasztóban levő kukoricával eteti az ünnepekben a tyukokat. Szénát is visz be, és azt szakasztóval együtt az asztal alá helyezi. A szénát a bárányoknak. /?/. Karácsony előestéjén csengőkkel, kolompokkal, ostorokkal nagy lármát csapva futják végig a falu utcáit. /Ma már csak a gyerekek!/
 Betlehem-járás /?/

A pásztorek szürbe öltöznek, nehéz láncokkal megrakott bogokkal, tél sapkájukon szénaköteggel sok házhoz bemennek. A betlehemi istállót az asztalra helyezik, s a társulat karácsonyi énekbe kezd.

Korbácsolás

Aprószentek napján reggel a gyerekek fűzfavesszőből főtt korbáccsal járják az ismerős - főként lányos - házakat, s az ismerősöket jól megkorbácsolják. Közben a következő mondókat mondják: Hála Isten, hogy megértük Aprószentek napját. Adja Isten, hogy még többet is